

Алчевська Христина Олексіївна

Життя та творчість

16 квітня виповнюється 170 років від дня народження Христини Данилівни Алчевської – українського педагога, прогресивної діячки народної освіти, засновниці й учителя Харківської приватної жіночої недільної школи, яка віддала справі народної освіти майже шість десятиліть свого життя і залишила помітний слід у розвитку освіти та культури України.

Христина Данилівна народилася в 1841 році в повітовому містечку Борзні на Чернігівщині в сім'ї учителя повітового училища Данила Журавльова. Ази науки Христя Журавльова опанувала притаївшись за дверима кімнати, де найнятий за п'ять карбованців семінарист навчав грамоті братів, а те, що проходили брати у гімназії, сестра з їхніх підручників вивчала самотужки. Юність дівчини проходила в роки піднесення громадсько-педагогічного руху. Згодом у Курську, куди переїхала родина, Христя відвідує молодіжні народницькі гуртки та вперше пробує власні сили на освітянській ниві – вчить грамоти селянських дітей. В цей же час вона захоплюється читанням забороненого у Росії журналу "Колокол" та за підписом "Українка" таємно листується з О.І. Герценом, популяризує в Росії його твори.

Вийшовши 1862 року заміж за Олексія Кириловича Алчевського і переїхавши з ним до Харкова, Христина Данилівна присвячує себе педагогічній роботі – засновує приватну жіночу недільну школу, яку вона утримувала власним коштом.

Після заборони царським урядом руху "недільників" 10 червня 1862 року Х.Д. Алчевська запросила своїх учениць продовжити навчання в неї вдома. Майже вісім років її жіноча недільна школа перебувала на нелегальному становищі. Офіційному відкриттю школи перешкоджала відсутність приміщення і вчительського диплома у Христини Данилівни. Та завдяки постійній самоосвіті Алчевська мала глибокі й ґрунтовні знання з багатьох дисциплін, прекрасно знала вітчизняну й зарубіжну літератури, добре розумілася на мистецтві, тому й успішно витримала іспит на право керувати жіночою недільною школою і викладати в ній.

22 березня 1970 року в будинку міського парафіяльного училища відбулось офіційне відкриття Харківської приватної недільної школи. В цій школі в різний час здобули освіту 17 тисяч неграмотних людей. Навчання було безкоштовним і вчителі працювали без будь-якої винагороди. У школі Х.Д. Алчевської крім викладання офіційно визначених предметів широко подавалися відомості з української історії, географії, фізики, хімії, природознавства, літератури, гігієни, правознавства. Вчителі на чолі з Христіною Данилівною у своїй практичній роботі користувалися передовими на той час освітніми методиками. У Харківській приватній жіночій недільній школі застосовувався розроблений видатним педагогом К.Д. Ушинським звуковий метод навчання, також Х.Д. Алчевська широко популяризувала наочне навчання, започаткувала метод бесіди, пояснювального та позакласного читання, центром якого

була шкільна бібліотека, а також запровадила педагогічні щоденники, куди записувалися спостереження за розвитком психіки учнів.

Харківська приватна школа Х.Д. Алчевської прославилася в Україні і далеко за її межами цілою низкою спеціально підготовлених і виданих посібників для навчання дорослих. Одним з найпомітніших є тритомне видання "Книга взрослых" (1899-1900) – перший у історії вітчизняної народної освіти посібник для читання, складений із урахуванням специфіки навчання дорослих та розрахована на три роки навчання. Також дуже цікавим був тритомний критичний покажчик книг для народного і дитячого читання "Что читать народу?" (1884-1906), в якому проаналізовано 4183 видань з різних галузей знань. Цей покажчик був високо оцінений Л. Толстим, А. Чеховим, І. Франком, М. Горьким, Лесею Українкою та ін. У 1885 році Христина Данилівна разом із педагогами школи розробила першу систематичну навчальну програму під назвою: "Программы по всем предметам обучения в воскресной школе для взрослых и малолетних учащихся".

1879 року Х.Д. Алчевська влаштовує подібну до Харківської недільну школу в с. Олексіївка на Катеринославщині, в якій учителював і Борис Грінченко. Христина Данилівна домоглася відкриття на Харківщині жіночих безкоштовних шкіл, збереження українських книг у бібліотеках та присвоєння парафіяльним школам імені Т.Г. Шевченка.

Від початку 80-х років XIX століття школа Х.Д. Алчевської перетворилася на своєрідний методичний центр початкової освіти дорослого населення в імперії.

Христина Данилівна неодноразово виступала в ролі ініціатора та співорганізатора освітянських виставок, у тому числі й міжнародних. Першою з них була Паризька всесвітня виставка 1889 року, на якій журі педагогічної секції присудило покажчику "Что читать народу?" найвищу нагороду та удостоїло вчителів Харківської недільної школи двох золотих і двох срібних медалей, а Х.Д. Алчевську було обрано віцепрезидентом Міжнародної ліги освіти. Харківська приватна жіноча недільна школа також брала участь у Антверпенській, Брюсельській, Чиказькій та другій Паризькій міжнародних виставках.

З метою поширення даних про стан справ у недільних школах, у журналі "Русская школа" протягом 1897-1907 рр. існувала рубрика "Хроніка недільних шкіл", матеріали якої редагувала Х.Д. Алчевська. Христина Данилівна – автор низки цінних посібників, брошур і статей з проблем освіти. Корисними для фахівців були статті з методики вивчення драматичних творів як російських класиків, так і українських літераторів.

Тетяна Руденко